

MỘT SỐ TÁC ĐỘNG CỦA KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐẾN VĂN HÓA GIA ĐÌNH TRUYỀN THỐNG Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

Nguyễn Thị Tiên

Trường Đại học Xây dựng miền Trung (Phú Yên)

TÓM TẮT:

Ở thời đại nào, văn hóa gia đình truyền thống cũng là nền tảng cho văn hoá xã hội, hun đúc tâm hồn và bản lĩnh con người Việt Nam. Dưới sự tác động mạnh mẽ của nền kinh tế thị trường, nhiều giá trị văn hóa truyền thống trong gia đình Việt Nam đang có những vận động và biến đổi mạnh mẽ. Bên cạnh việc xuất hiện nhiều giá trị mới của xã hội hiện đại, nhiều giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp trong gia đình đang có nguy cơ bị xâm hại và dần mai một đi. Do vậy, nếu biết phát huy những giá trị tốt đẹp của văn hóa gia đình truyền thống để hạn chế những mặt tiêu cực của nền kinh tế thị trường thì chắc chắn rằng văn hóa gia đình truyền thống vẫn là động lực to lớn để phát triển kinh tế - xã hội.

Từ khóa: Văn hóa, gia đình truyền thống, kinh tế thị trường, tích cực, tiêu cực

1. Văn hóa gia đình truyền thống ở Việt Nam

Trong tiến trình vận động và phát triển, gia đình luôn có một vị trí và vai trò rất quan trọng trong việc bảo vệ và giữ gìn các giá trị văn hóa. Gia đình là nơi tiếp nhận, kế thừa và chuyển giao những giá trị truyền thống của dân tộc từ thế hệ này sang thế hệ khác. Gia đình được xem như là một xã hội thu nhỏ, là tổ chức tế bào của xã hội, là nhân tố thúc đẩy sự phát triển của xã hội. Gia đình là môi trường giáo dục đầu tiên, thiêng liêng đối với mọi người. Tính chất thiêng liêng trong quan hệ ruột thịt là nhân tố có sức cảm hóa và thôi thúc các thành viên tự hấp thụ những giá trị gia đình một cách hiển nhiên. Vì vậy, khi nói về vai trò của gia đình, Hồ Chí Minh cũng từng phát biểu: “Quan tâm đến gia đình là đúng, vì nhiều gia đình cộng lại mới thành xã hội, gia đình tốt thì xã hội mới tốt, xã hội tốt thì gia đình càng tốt hơn, hạt nhân của xã hội là gia đình” [7, tr.523]. Trong thời kỳ đổi mới, gia đình vẫn được cho là tế

bào của xã hội, có vai trò đặc biệt quan trọng trong chiến lược phát triển nguồn nhân lực chất lượng cao phục vụ đất nước cũng như giữ gìn, lưu truyền, phát triển văn hóa dân tộc.

Với những đặc điểm như vậy, gia đình rất cần có những quy tắc, chuẩn mực để hình thành bộ phận cho những nhân cách tốt đẹp. Giá trị gia đình có thể hình thành từ các sinh hoạt thông thường qua thói quen ứng xử, mối quan hệ giữa các thành viên trong gia đình và trong các mối quan hệ xã hội khác. Chính những giá trị này có tác dụng sâu sắc đến nhận thức, hành vi của mỗi thành viên. Cha mẹ là những người đầu tiên có ảnh hưởng đến quá trình hình thành niềm tin và hành vi đạo đức của con trẻ. Tấm gương của cha mẹ trong việc lựa chọn các mục tiêu sống, tổ chức cuộc sống hay trong quá trình nuôi dạy con trở thành những mẫu mực và hình thành nên văn hóa gia đình... Trải bao biến thiên của lịch sử cho đến tận ngày nay, trên con đường đổi mới và tiếp cận với văn

hóa các nước trên thế giới, các gia đình Việt Nam vẫn gắn chặt với làng bản, khu phố và với nước. Được như thế là vì ở Việt Nam, chúng ta đã có một nền văn hóa gia đình truyền thống.

Văn hóa gia đình Việt Nam truyền thống được hình thành trên cơ sở kết hợp giữa nền văn hóa bản địa nảy sinh từ xã hội sản xuất nông nghiệp lúa nước với hệ thống tư tưởng Nho giáo Trung Quốc, với triết lý đạo Phật về gia đình của người Việt. Trong giai đoạn hiện nay, một số công trình nghiên cứu đã đề cập đến những giá trị của văn hóa gia đình Việt Nam truyền thống. Tuy nhiên, khi nhắc đến văn hóa gia đình truyền thống, các tác giả thường không đưa ra định nghĩa, mà chủ yếu đi sâu mô tả những biểu hiện cụ thể của nó. Tác giả Đào Thị Mai Ngọc đã mô tả như sau: “Trong xã hội Việt Nam truyền thống, văn hóa gia đình chính là gia phong (nếp nhà). Văn hóa gia đình được thể hiện ở thuần phong, mỹ tục, nếp sống, tác phong của các thành viên trong gia đình; được thể hiện ở sự ứng dụng những tri thức khoa học, y học, giáo dục học, tâm lý học, thẩm mỹ... để tổ chức gia đình, giáo dục con người, nhất là về mặt tinh thần. Văn hóa gia đình còn được biểu hiện ở sự hiếu thuận của con cháu đối với cha mẹ, ông bà, tổ tiên biểu hiện ở sự nêu gương về nhân cách văn hóa trong gia đình và ở truyền thống gia phong của gia đình, dòng họ” [8, tr.115-116].

Như vậy, có thể hiểu văn hóa gia đình truyền thống là một dạng đặc thù của văn hóa xã hội bao gồm tổng thể các giá trị, chuẩn mực, cách hành xử của xã hội mà các thành viên của gia đình cùng tiếp nhận để ứng xử với nhau trong gia đình và ngoài xã hội, được truyền từ đời này qua đời khác. Khái niệm văn hoá gia đình có thể được hiểu là hệ thống những giá trị, chuẩn mực đặc thù điều tiết mối quan hệ giữa các thành viên trong gia đình và giữa gia đình với xã hội, phản ánh bản chất của các hình thái gia đình đặc trưng cho các cộng đồng, các tộc người được hình thành và phát triển qua lịch sử lâu dài của đời sống gia đình, gắn liền với

những điều kiện phát triển kinh tế, môi trường tự nhiên và xã hội. Văn hóa gia đình truyền thống là lĩnh vực cơ bản của văn hóa chung của xã hội, như hệ thống chuẩn mực những giá trị chi phối đời sống và mối quan hệ trong gia đình với tư cách như một tế bào xã hội, vừa chịu tác động của xã hội vừa tác động lại xã hội. Văn hóa gia đình cũng có thể được biểu hiện ở hình thức quan hệ thứ bậc, giữa anh chị em với nhau, giữa cha mẹ và ông bà, giữa các thành viên gia đình với mọi người xung quanh. Một gia đình đúng nghĩa bao giờ cũng phải có cha, có mẹ, có những đứa con, và tất cả các thành viên trong gia đình phải yêu thương nhau. Một khi được sống, được phát triển trong môi trường tràn ngập tình yêu thương như thế, con người sẽ trưởng thành, và nhất định sẽ trở thành một con người tốt, một người công dân tốt của xã hội, của đất nước. Càng nhận thức được điều này, chúng ta một lần nữa càng phải khẳng định và công nhận một điều rằng: tổ ấm gia đình là tế bào của xã hội, là chiếc nôi nuôi dưỡng nhân cách con người

Văn hóa gia đình truyền thống Việt Nam được xây dựng trên nền tảng đạo đức của gia đình như đạo hiếu, đạo ông bà, đạo cha con, đạo vợ chồng, đạo anh em; những nghi lễ, tập tục, cung cách ăn nói, đi đứng, ứng xử đó trở thành truyền thống, được cha ông chọn lựa qua nhiều thế hệ, nay con cháu cần noi theo một nguyên tắc có tôn ti trật tự theo lễ tiết, thói nhà, tập quán và giáo dục trong gia tộc, nền nếp riêng của gia đình. Cốt lõi của gia phong luôn hướng tới tinh thần chuộng gốc nguồn, khuyến khích lòng hiếu thảo, phụng dưỡng cha mẹ, thờ kính tổ tiên, coi trọng gia đình, thủy chung tình nghĩa, anh em hiếu thuận trong ứng xử, việc học tập lấy tâm, tri, năng làm gốc...

Ở thời đại nào, văn hoá gia đình truyền thống cũng là nền tảng cho văn hoá xã hội. Văn hoá gia đình truyền thống giàu tính nhân văn, nhân bản, đề cao giá trị đạo đức, xây dựng nếp sống văn hoá trật tự, kỷ cương, hun đúc tâm hồn, bản lĩnh con người. Bởi vậy gia đình

tốt là bảo đảm cho dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh. Trong gia đình Việt Nam, đôi khi người ta xử lý vụ việc thường dựa trên tình cảm mà không phải lí lẽ. Giải quyết bằng nhân ái, tình nghĩa, sự nhường nhịn thường dễ thuyết phục mọi người trong gia đình và cộng đồng. Tình máu mủ trong gia đình là những giá trị thiêng liêng: “Một giọt máu đào hơn ao nước lã”, “Chị ngã, em nâng”; sự hòa thuận được đề cao trong gia đình giữa cha mẹ và con cái, giữa vợ và chồng: “Thuận vợ thuận chồng, biển Đông tát cạn”. Gia đình Việt Nam cũng luôn đề cao vai trò của người phụ nữ: “Phúc đức tại mẫu”, “Công cha như núi Thái Sơn, nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra”, đề cao sự hy sinh, đặc biệt sự hy sinh của phụ nữ cho quyền lợi của gia đình; đề cao sự tiến bộ của thế hệ mới. Gia đình Việt Nam còn chịu ảnh hưởng của Phật giáo, cố gắng sống lương thiện “tích phúc đức” cho con cháu, hy vọng con cháu được hạnh phúc hơn mình và không phải chịu trách nhiệm vì những việc làm “thất đức” của thế hệ trước. Gia đình Việt Nam truyền thống được sử dụng tuân theo một ước lệ về mặt thời gian. Thực tế những đặc trưng của gia đình Việt Nam truyền thống vẫn được lưu giữ trong nhiều gia đình hiện đại thông qua các giá trị như truyền thống yêu nước, cần cù lao động, hiếu học, tôn trọng tình cảm, sống tình nghĩa, thủy chung...

Văn hoá trong gia đình Việt Nam truyền thống được hình thành trên cơ sở kết hợp giữa nền văn hoá bản địa nảy sinh từ xã hội dựa trên nền tảng của nền sản xuất nông nghiệp lúa nước với hệ thống tư tưởng Nho giáo và triết lý đạo Phật về gia đình. Nhiều gia đình Việt Nam xưa nhờ biết duy trì lối ứng xử có văn hoá đã tạo ra nền nếp, kỷ cương để mọi người cùng noi theo. Chính gia lễ, gia phong ấy là cái gốc của gia đình, giữ cho con người Việt Nam, gia đình và xã hội Việt Nam một sức sống mãnh liệt và sự gắn kết với cội nguồn. Văn hoá ứng xử trong gia đình Việt Nam luôn là một đề tài được quan tâm và coi

trọng. Cha ông ta luôn răn dạy các thế hệ tiếp nối cách giao tiếp ứng xử nhân văn từ trong truyền thống gia đình người Việt. Vì thế, những câu ca dao, tục ngữ đã đúc rút những kinh nghiệm, cách ứng xử quý báu trong quan hệ gia đình. Là con phải báo hiếu với cha mẹ, là niềm tự hào của cha mẹ. Từ chữ hiếu đã nâng lên thành đạo làm con. Đạo làm con luôn ơn sinh thành, tiếp nhận giáo dục của gia đình, nhà trường, xã hội để trở thành người có tài, có đức; Là công dân tốt biết cống hiến sức lực, trí tuệ cho đất nước, xã hội; Biết làm việc nhân, điều thiện, tích đức tâm; Phụng dưỡng cha mẹ khi về già, thờ cúng cha mẹ đã khuất... Đó cũng là xuất phát của việc thờ cúng tổ tiên bày tỏ tấm lòng ghi ơn “uống nước nhớ nguồn”.

2. Tác động tích cực và tiêu cực của kinh tế thị trường tới văn hóa gia đình truyền thống ở Việt Nam hiện nay

Kể từ Đại hội VI của Đảng (năm 1986), đất nước chuyển từ cơ chế kinh tế tập trung quan liêu bao cấp sang nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Đó là một bước phát triển về tư duy của Đảng và của xã hội, phù hợp với quy luật phát triển của thời đại. Nhờ đó, đất nước đã vượt qua khủng hoảng, khắc phục tình trạng trì trệ trước đây. Từ nghèo nàn và lạc hậu, đất nước đang vươn tới một nước công nghiệp theo hướng hiện đại. Nhưng có một thực tế ở nước ta là sự phát triển về đời sống vật chất đã không tỉ lệ thuận với đời sống văn hóa tinh thần và các giá trị đạo đức xã hội cần có để phát triển hài hòa và bền vững. Do vậy, dưới sự tác động mạnh mẽ của nền kinh tế thị trường, nhiều giá trị văn hóa truyền thống trong gia đình Việt Nam đang có những vận động và biến đổi. Bên cạnh việc xuất hiện nhiều giá trị mới của xã hội hiện đại, nhiều giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp trong gia đình Việt Nam đang có nguy cơ bị xâm hại và dần mai một.

2.1. Về tác động tích cực

Nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là cơ sở hiện thực xã hội có tác động rất lớn đến sự phát triển nhân cách của

mỗi thành viên trong các gia đình ở nước ta với những biểu hiện như: tính quyết đoán, năng động, sáng tạo, tự chủ, tự chịu trách nhiệm. Đây cũng là điều kiện thuận lợi để mỗi thành viên trong gia đình rèn luyện, hoàn thiện về phẩm chất đạo đức, lối sống. Dù văn hóa gia đình truyền thống đã có nhiều thay đổi nhưng những khuôn phép của mỗi gia đình vẫn là sự duy trì giá trị ứng xử truyền thống và áp dụng linh hoạt cái mới trong thời kỳ mới. Gia đình Việt Nam trong thời kỳ đổi mới là một trong những động lực quan trọng thúc đẩy sự phát triển đất nước. Do đó, vai trò của văn hóa gia đình truyền thống trong nền kinh tế thị trường là rất quan trọng và cần thiết. Nếu như biết phát huy những giá trị tốt đẹp của văn hóa gia đình để hạn chế những mặt tiêu cực của nền kinh tế thị trường thì chắc chắn rằng, văn hóa gia đình truyền thống vẫn là động lực to lớn để phát triển kinh tế - xã hội.

Xét trong các mối quan hệ, nền kinh tế thị trường có tác động tích cực tới văn hóa gia đình truyền thống như sau:

Quan hệ giữa vợ - chồng: Trong gia đình hiện đại, quan hệ vợ chồng được xây dựng trên cơ sở tình yêu chân chính, sự bình đẳng và tôn trọng lẫn nhau. Những giá trị đó được biểu hiện trong việc lựa chọn vợ (hoặc chồng) một cách tự do của người trong độ tuổi thành hôn, trong việc tham gia lao động, công việc xã hội, trong việc đóng góp và hưởng thụ tài sản gia đình, trong việc quyết định những vấn đề chung của gia đình giữa vợ và chồng. Nền tảng của một gia đình hạnh phúc phải là mối quan hệ tốt đẹp, hiểu biết, thông cảm và thương yêu nhau giữa vợ và chồng, là cơ sở ngăn chặn bạo lực giữa vợ và chồng trong gia đình, là một mục tiêu nhằm hướng tới xây dựng gia đình đạt chuẩn gia đình văn hóa. Trong quan hệ hôn nhân, không gian để hình thành một gia đình rộng hơn, không chỉ bó buộc trong phạm vi làng, vùng, miền mà còn mở rộng ra trên phạm vi khu vực, thế giới. Do vậy, nó tiếp thu các giá trị tích cực của văn hóa gia đình ở các vùng

miền khác. Bên cạnh đó, nền kinh tế thị trường cũng tạo điều kiện để người phụ nữ vừa có thể làm tốt những công việc của gia đình vừa hoàn thành tốt những nhiệm vụ của xã hội. Người phụ nữ được tự do lựa chọn cuộc sống của chính mình. Do vậy hiện nay, ở nước ta người phụ nữ có một vai trò quan trọng trong việc phát triển kinh tế - xã hội.

Quan hệ giữa cha mẹ - con cái: Là quan hệ tình cảm, bao gồm sự ứng xử của cha mẹ với con cái và sự ứng xử của con cái đối với cha mẹ. Ở gia đình hiện đại, nhiều giá trị truyền thống tốt đẹp được giữ gìn và phát triển: tình thân thương yêu, sự hi sinh của cha mẹ vì con cái và sự kính trọng, biết ơn và hiếu thảo của con cái đối với cha mẹ. Trong nền kinh tế thị trường, đa số bậc cha mẹ luôn tôn trọng quyền tự do của con cái, không sắp đặt chuyện học hành, công việc, hôn nhân của con cái. Ngược lại, con cái có thể tác động trở lại để có thể thay đổi tư duy của cha mẹ trong nhiều vấn đề, chẳng hạn thay đổi để giảm bớt tính bảo thủ, lạc hậu,...

Quan hệ giữa ông bà và con cháu: Ở Việt Nam, truyền thống chăm sóc người cao tuổi đã tồn tại trong các gia đình, đặc biệt là đối với người con đã trưởng thành. Chính những quan niệm truyền thống, phong tục văn hóa gia đình người Việt đã làm cho mối quan hệ giữa người cao tuổi và các thành viên trong gia đình ngày càng mật thiết hơn, gắn bó hơn, người trẻ kính trọng người già. Trong nền kinh tế thị trường, diễn ra sự va chạm các giá trị cũ và mới của gia đình, ông bà vẫn muốn gìn giữ và truyền lại các giá trị truyền thống tốt đẹp cho con cháu. Một mặt, con cháu sẵn sàng đón nhận và kế thừa các giá trị đó. Mặt khác, các thế hệ sau đã không ngừng học hỏi những giá trị mới của cuộc sống thông qua quá trình giao tiếp với nền văn hóa hiện đại. Qua đó, đã tác động trở lại để có thể thay đổi một số hạn chế trong cách nghĩ, cách làm của các thế hệ trước. Điều đó, tạo nên mối quan hệ mật thiết giữa các thế hệ trong gia đình ở nước ta.

Dù đang bước vào nền kinh tế thị trường, nhìn chung các gia đình ở nước ta vẫn giữ được các giá trị đạo đức truyền thống, đại đa số nhân dân vẫn tôn vinh các giá trị đạo đức nền tảng và cốt lõi. Kết quả điều tra xã hội học về những đức tính cần có đối với người phụ nữ hiện nay, có 91,1% khẳng định phụ nữ phải biết yêu thương gia đình, 82,2% cho rằng phải có lòng chung thủy, 80,9% cho rằng phải chăm sóc con cái tốt [2, tr.130].

2.2. Về tác động tiêu cực

Sau gần 30 năm vận hành và tìm tòi những lộ trình phù hợp với đường lối đổi mới, chúng ta vẫn chưa hiểu thật đầy đủ cả về lý luận lẫn thực tiễn nền kinh tế thị trường. Tình hình đó dẫn tới một thực tế là: trong khi chúng ta chưa phát huy hết mặt tích cực của kinh tế thị trường, thì mặt tiêu cực của nó lại thao túng, ảnh hưởng trên cả lĩnh vực sản xuất vật chất và sự sáng tạo, sàng lọc các giá trị tinh thần, đạo đức, ảnh hưởng xấu đến các giá trị gia đình truyền thống. Trong khi các quan hệ ngoài xã hội đang suy giảm, thì gia đình là bến đỗ của con người cũng đang bị lung lay, xung đột vì các lợi ích cá nhân. Xu thế giải thể gia đình nhiều thế hệ diễn ra trên thế giới cũng đang tác động tới nước ta. Mỗi quan hệ ràng buộc các thành viên gia đình trong một tổ ấm đang bị đe dọa.

Có thể thấy rõ nhất là cuộc sống của xã hội hiện đại với sự phát triển mạnh mẽ của các thành phần kinh tế đã tác động đến đời sống gia đình, ở một góc độ nào đó đã phá vỡ nền nếp gia phong đạo đức của gia đình truyền thống Việt Nam. Tình trạng ly hôn, ly thân, sống chung như vợ chồng không đăng ký kết hôn, quan hệ tình dục trước hôn nhân và việc nạo phá thai trong giới trẻ gia tăng, để lại những hậu quả nặng nề về nhiều mặt đối với gia đình và xã hội. Mâu thuẫn xung đột giữa các thế hệ về phép ứng xử, lối sống và vấn đề chăm sóc người cao tuổi đang đặt ra những thách thức mới.

Tình trạng bạo lực trong gia đình có chiều hướng ngày càng gia tăng mạnh mẽ đến mức

báo động. Các giá trị văn hóa gia đình truyền thống tốt đẹp của người Việt Nam đang có biểu hiện xuống cấp, mai một. Nhiều tệ nạn xã hội như ma túy, cờ bạc, rượu chè, mại dâm... đã và đang xâm nhập vào các gia đình. Nhiều giá trị đạo đức truyền thống tốt đẹp của gia đình như hiếu nghĩa, thủy chung, kính trên nhường dưới đang có biểu hiện xuống cấp. Sự xung đột giữa các thế hệ về lối sống và việc chăm sóc, nuôi dưỡng người cao tuổi đang đặt ra những thách thức mới. Phẩm chất đạo đức và một số giá trị truyền thống tốt đẹp có phần bị mai một. Hiện tượng quay lưng lại với các giá trị văn hoá truyền thống, đạo đức truyền thống không còn lạ nữa. Nguy hiểm hơn nữa, một bộ phận đang ở lứa tuổi vị thành niên đã và đang sa vào cuộc sống bạo lực, phi nhân tính, sống thử... dẫn đến những vụ vi phạm pháp luật nghiêm trọng. Hiện tượng nạo, phá thai ở lứa tuổi này ngày một gia tăng cũng xuất phát từ trong những gia đình thiếu sự quan tâm, thiếu sự giáo dục và hầu hết là cha, mẹ trong gia đình đó cũng hành xử với nhau thô bạo, không nhân tính, thiếu văn hoá... Theo thống kê của Hội Kế hoạch hóa gia đình Việt Nam, tỷ lệ nạo phá thai và sinh con ở độ tuổi vị thành niên ở Việt Nam chiếm trên 30%. Trung bình hàng năm ở nước ta có khoảng 30.000 ca nạo, hút thai mà trong đó 1/4 số ca nạo, hút thai ở độ tuổi từ 15-19 (khoảng 60-70% là học sinh, sinh viên). Với những con số này, Việt Nam trở thành nước có tỷ lệ nạo phá thai ở tuổi vị thành niên cao nhất Đông Nam Á và đứng thứ 5 trên thế giới. Theo thống kê của Cục cảnh sát hình sự (Bộ Công an) năm 2012: cả nước phát hiện 8.820 vụ vi phạm pháp luật do 13.289 người chưa thành niên gây ra. Có nhiều nguyên nhân dẫn đến việc phạm pháp của tuổi vị thành niên, nhưng nguyên nhân chủ yếu xuất phát từ việc buông lỏng quản lý trẻ em ở một số gia đình. Việc giáo dục pháp luật cho trẻ tuổi vị thành niên ở hầu hết các gia đình chưa được quan tâm đúng mức. Các tỉnh, thành phố tập trung trẻ vị thành niên bỏ nhà đi lang thang kiếm sống là: Hà Nội, Thành phố Hồ Chí

Minh, Đà Nẵng, Hải Phòng... [3, tr.7]. Trong nhiều nguyên nhân khiến trẻ vị thành niên bỏ gia đình đi lang thang, nguyên nhân chủ yếu vẫn là các gia đình không quan tâm nhiều đến trẻ. Nhiều gia đình bố mẹ ly hôn, đối xử với nhau thô bạo, tàn nhẫn đã ảnh hưởng không nhỏ tới tâm lý của các em, dẫn đến các em buồn chán và dễ rời bỏ gia đình.

3. Một số giải pháp

Để có thể phát huy những giá trị truyền thống của các gia đình Việt Nam, Đảng đề ra mục tiêu: “Xây dựng gia đình no ấm, tiến bộ, hạnh phúc thật sự là tế bào lành mạnh của xã hội, là môi trường quan trọng, trực tiếp giáo dục nếp sống và hình thành nhân cách” [5, tr.77]. Đó là cơ sở quan trọng để chúng ta có thể giữ gìn và phát huy những giá trị tốt đẹp của văn hóa gia đình truyền thống ở Việt Nam. Qua tìm hiểu, tác giả xin đề xuất một số giải pháp để phát huy những giá trị của văn hóa gia đình truyền thống nhằm hạn chế các tác động tiêu cực của nền kinh tế thị trường ở nước ta.

Thứ nhất, nâng cao các giá trị đạo đức trong gia đình

Thực trạng của sự biến đổi đạo đức trong mỗi gia đình như hiện nay là vấn đề đáng lo ngại và cần báo động. Nó không chỉ là mối quan tâm của một số người, một số cơ quan quản lý nhà nước về gia đình, xã hội mà là vấn đề của toàn Đảng, toàn dân. Nếu chúng ta không có sự quan tâm đúng mức, không có những giải pháp hữu hiệu để giải quyết và ngăn chặn kịp thời những hiện tượng xuống cấp về đạo đức trong từng gia đình thì hậu quả của nó đối với đời sống xã hội và sự phát triển của đất nước là hết sức nghiêm trọng, không thể lường hết được.

Để gìn giữ và phát huy các giá trị đạo đức truyền thống gia đình trong cộng đồng dân tộc Việt Nam hiện nay, trước hết chúng ta cần phải nhận thức rõ gia đình là một trong những nhân tố quan trọng quyết định sự thành công của sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước và xây dựng chủ nghĩa xã hội. Coi đầu

tư cho gia đình là đầu tư cho sự phát triển bền vững. Tại Đại hội XII (2016) Đảng xác định: “Thực hiện chiến lược phát triển gia đình Việt Nam. Phát huy giá trị truyền thống tốt đẹp, xây dựng gia đình no ấm, tiến bộ, hạnh phúc, văn minh” [1, tr.96]. Đại hội XI của Đảng đã chỉ rõ: “Kết hợp và phát huy đầy đủ vai trò của xã hội, gia đình, nhà trường, từng tập thể lao động, các đoàn thể và cộng đồng dân cư, góp phần chăm lo xây dựng con người Việt Nam giàu lòng yêu nước, có ý thức làm chủ, trách nhiệm công dân, có tri thức, sức khỏe, lao động giỏi, sống có văn hóa, nghĩa tình, có tinh thần quốc tế chân chính” [5, tr.76-77]. Con người Việt Nam chỉ có thể được trang bị những phẩm chất tốt đẹp nếu có một môi trường xã hội tốt. Môi trường đó trước hết là từ mỗi gia đình, mỗi tế bào của xã hội. Các gia đình chịu trách nhiệm trước xã hội về sản phẩm của gia đình mình, phải có trách nhiệm nuôi dưỡng và giáo dục con cái, cung cấp cho xã hội những công dân hữu ích. Cùng với nhà trường, gia đình tham gia tích cực nhiệm vụ “dạy người, dạy chữ”, tạo ra lực lượng lao động tương lai có chất lượng cao.

Thứ hai, kế thừa những giá trị tốt đẹp của gia đình Việt Nam truyền thống và tiếp thu các giá trị tốt đẹp trong văn hóa gia đình của nhân loại

Hàng ngàn năm lịch sử dựng nước và giữ nước, dân tộc ta đã tạo nên những truyền thống văn hóa tốt đẹp. Trong đó, truyền thống văn hóa gia đình đã gắn kết cá nhân - gia đình - xã hội - Tổ quốc. Gia đình trở thành “hạt nhân” của xã hội, là cầu nối giữa cá nhân và cộng đồng làng xã, Tổ quốc. Lịch sử dạy chúng ta rằng để giải quyết những vấn đề hiện tại của đời sống xã hội, không thể không trở về với những bài học quá khứ của cha ông. Thông qua các câu chuyện cổ tích, qua các câu ca dao, tục ngữ, cha mẹ, ông bà là những người thầy đầu tiên dạy dỗ, nuôi dưỡng tâm hồn, phát triển tư duy và từng bước giáo dục hình thành nhân cách cho mỗi con người. Qua lao động, qua

việc xử lý các mối quan hệ hằng ngày, gia đình đã truyền thụ cho con trẻ những nét đẹp của truyền thống gia đình, dòng họ, truyền thống văn hóa dân tộc. Từ đó mỗi cá nhân hình thành và bồi dưỡng tinh thần yêu nước, lòng tự hào dân tộc, tình cộng đồng, lòng nhân ái, tinh thần tự lực, tự cường, anh hùng trong chiến đấu bảo vệ Tổ quốc, bảo vệ hòa bình, chăm chỉ cần cù trong lao động sản xuất...

Ngày nay, với mục tiêu “dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng, văn minh”, chúng ta rất cần phải phát huy các giá trị đó lên một trình độ cao hơn. Bởi gia đình và văn hóa gia đình ngày càng có vai trò to lớn trong sự nghiệp xây dựng đất nước. Kế thừa có nghĩa là phát huy, phát triển tiềm lực văn hóa truyền thống trên cơ sở yêu cầu mới của dân tộc, của thời đại và của chính con người đặt ra. Do vậy, phải chuyển đổi các giá trị văn hóa cũ cho phù hợp với thời đại. Phải bù đắp những thiếu hụt về nội dung các giá trị cũ và loại bỏ những yếu tố bảo thủ, lạc hậu trong văn hóa gia đình cổ truyền. Trong điều kiện đất nước mở cửa để hợp tác và hòa nhập với các nước trong khu vực và thế giới, xây dựng văn hóa gia đình Việt Nam hiện đại, chúng ta cần tiếp thu các giá trị văn hóa gia đình tiến bộ, nhân văn của các dân tộc khác, đồng thời, chống lại ảnh hưởng tiêu cực của văn hóa gia đình từ bên ngoài tác động đến văn hóa gia đình Việt Nam.

Bên cạnh đó, xây dựng gia đình văn hóa phải gắn với các phong trào khác, như xây dựng khu dân cư văn hóa, làng xóm văn hóa, ... Đưa phong trào “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa” đi vào chiều sâu, thiết thực, hiệu quả; xây dựng nếp sống văn hóa trong các gia đình, khu dân cư, cơ quan, đơn vị, doanh nghiệp... tạo điều kiện cho mọi người được tiếp cận với các kiến thức kinh tế, văn hóa, y tế, giáo dục, khoa học, kỹ thuật và phúc lợi xã hội, giúp các gia đình có kỹ năng sống, chủ động phòng, chống sự xâm nhập của các tệ nạn xã hội, kế thừa và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống.

Thứ ba, hoàn thiện hệ thống chính sách, pháp luật xây dựng gia đình văn hóa

Xây dựng gia đình văn hóa có ý nghĩa rất quan trọng trong chiến lược xây dựng con người, xây dựng xã hội văn minh hiện đại, giàu bản sắc văn hóa dân tộc. Khi mặt trái của cơ chế thị trường cùng những ảnh hưởng tiêu cực từ bên ngoài tràn vào tác động đến con người, việc xây dựng gia đình văn hóa bền vững, hạnh phúc càng trở nên cấp bách. Muốn xây dựng văn hóa gia đình Việt Nam hiện đại, tiến bộ, nhân văn và đậm đà bản sắc dân tộc, chúng ta phải có hệ thống giải pháp đồng bộ, thích hợp mang tính tổng thể, từ các giải pháp mang tính vĩ mô như chính sách phát triển kinh tế - xã hội, văn hóa – giáo dục, con người đến các giải pháp vi mô như xây dựng các quan hệ ứng xử, các giá trị, chuẩn mực văn hóa trong nội bộ đời sống mỗi gia đình.

Giải pháp về phát triển kinh tế - xã hội tác động đến văn hóa gia đình: Về tổng thể, Đảng phải có chiến lược phát triển kinh tế - xã hội gắn với chiến lược phát triển kinh tế - văn hóa gia đình và chiến lược phát triển con người cho phù hợp với mỗi giai đoạn lịch sử. Các chính sách kinh tế - xã hội của đất nước cần quan tâm đến đời sống gia đình và văn hóa gia đình. Trong Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (1991), Đảng chỉ rõ: “Các chính sách của Nhà nước phải chú ý tới xây dựng gia đình no ấm, hòa thuận, tiến bộ”[4, tr.15].

Giải pháp về văn hóa - giáo dục: Chúng ta phải coi nhiệm vụ xây dựng văn hóa gia đình như một nhiệm vụ trọng tâm của sự nghiệp xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc. Chúng ta đã có Luật Hôn nhân và Gia đình (năm 2000); Luật Bình đẳng giới (năm 2007); Luật Phòng, chống bạo lực gia đình (năm 2008); Pháp lệnh Dân số - Kế hoạch hóa gia đình; Chiến lược Quốc gia về xây dựng gia đình Việt Nam giai đoạn 2010 - 2020,... Phải có kế hoạch triển khai sâu rộng các văn bản luật đi vào thực tiễn cuộc sống.

Tuy nhiên, gia đình luôn vận động và biến đổi theo sự vận động của xã hội, vì vậy, Đảng và Nhà nước cần tiếp tục ban hành, bổ sung một số chính sách mới phù hợp với điều kiện xây dựng gia đình văn hóa Việt Nam trong thời kỳ hội nhập quốc tế. Đồng thời, phải đổi mới nội dung và giải pháp truyền thông về gia đình, nâng cao hiểu biết về các văn bản luật này, cùng các kiến thức, kỹ năng về cuộc sống gia đình. Cần phải nghiên cứu sâu hơn vấn đề gia đình hiện nay, những giá trị, chuẩn mực, khuôn mẫu văn hóa đạo đức, lối sống trong gia đình hiện nay để hướng dẫn cho toàn xã hội. Đưa giáo dục về văn hóa gia đình vào nhà trường thông qua các môn học về khoa học xã hội và nhân văn, pháp luật.

Tóm lại, trong xã hội xưa, người Việt Nam rất coi trọng gìn giữ nề nếp gia phong. Bởi lẽ, bất cứ sự cộng sinh nào cũng phải có cách thức quan hệ, quy tắc ứng xử. Trong nền kinh tế thị trường ở nước ta hiện nay, ta phải lấy giá trị gia đình làm giá trị trung tâm trong mọi giá trị của đời sống văn hóa xã hội, tạo

sức mạnh cho toàn xã hội. Biết chọn lọc con đường riêng cho mình, hướng tới phục vụ cho con người và cộng đồng. Đó chính là những giá trị về sự tôn trọng đạo đức làm người, lối sống, cách sống được chắt lọc từ truyền thống và tiếp nhận những giá trị hiện đại, ra sức học tập, nâng cao năng lực nhận thức và trí tuệ của con người Việt Nam. Đó chính là chìa khóa vạn năng cho quá trình hội nhập, phát triển của đất nước ta. Chuyển sang nền kinh tế thị trường là con đường tất yếu của kinh tế nước ta, cũng như của mọi quốc gia trong thời đại ngày nay. Sự xuất hiện của kinh tế thị trường tất yếu sẽ tác động và chi phối văn hóa trong đó có văn hóa gia đình truyền thống. Vì vậy, việc nhận thức đầy đủ và sâu sắc những biến đổi, biến động trong hệ chuẩn mực đạo đức xã hội nói chung và văn hóa gia đình truyền thống nói riêng ở nước ta trong nền kinh tế thị trường và đề xuất những giải pháp cần thiết, là rất quan trọng để thúc đẩy sự ổn định và phát triển của mỗi gia đình Việt trong tương lai.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban Tuyên giáo Trung ương (2016), *Tài liệu nghiên cứu các văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII của Đảng*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
2. Trần Văn Bính (chủ biên) (2005), *Những tác động của xu thế toàn cầu hóa đối với việc xây dựng và phát triển văn hóa ở Thủ đô Hà Nội*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội
3. Cục Phòng chống tệ nạn xã hội (2013), *Tệ nạn xã hội với vị thành niên*, Nhà xuất bản Thống kê, Hà Nội.
4. Đảng Cộng sản Việt Nam (1991), *Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội*, Nhà xuất bản Sự thật, Hà Nội.
5. Đảng Cộng sản Việt Nam (2011), *Văn kiện đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
6. Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh (2000), *Giáo trình Lý luận văn hóa và đường lối văn hóa của Đảng*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
7. Hồ Chí Minh (1996), *Toàn tập, tập 9*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
8. Tạp chí Khoa học Xã hội Việt Nam, số 3 (76) - 2014.